

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 58 (7599) ● 1994 сэл ном бийн 19 күнэ. Чэнхэр ● Саланга—46 солхуобай 15 харчм

Сааскы түбүктөр ●

Бааһына хаһаайына
— бааһынай

Мырзалыба бурдугу үүн-
вэринэн С. А. Бахчанен
салайааччылаах арэнднэй
биргээдэ дьарытаммыта
хаһыс да сыда. Табаарыс-
тыба быһыл саас бааһы-
най хаһаайыстыбаларга бы-
тарытыллан, үрдүк үүнүү
эвенто аны «Хөмүүр»
баһындай хаһаайыстыба,
эвевод «баһылык» да-
һэр буолбут. Степан Ален-
сандрович: «Урунуттан
энуо буоламыт туспа
арендандан үлэлээминит би-
линит тарэвинимит улахан
урагыта суох курдук», —
диит.

Хаһааһыстыба баһаалыгтан ураты 11 чилиээнэх. Ити иһигэр 1 сылтыһыт, 2 сүсүһүт, 1 суоппар бааллар. Хаһааһыстыба ити курдук кыы туох идэлээбитин көрөн аттарылган туруоруллубут. Ыһыы үлэтинэн быһаччы дьарыктаначчылар биллгин төрдүүлэр эбит. Кинилэртэн маньык үлээс сана сымтан эрэр Данил Николаев эр баар. Киниттэн саныһан балыс эрээри, 4 сыл үлэлэп үөрүйэхтэммит Анатолей Крошников биһир сменага турар. Табаарыһын халдылаан күлэ оһонуу: «Мин кырдыаҕаспын», — диир уонна «кырдыаҕас» быһыһынан туту үлэлэбиттарин биллһиннэрэр.

Ударттар сннги сапта-
рынаы бу ый 12 кунуттан
саралаабыттар. Мин сьд-
дарбар бастаыларыы бу-
тарен икис тегуллаан ар-
гннн аралларэ. Тэрдүө
буолан 2 сменанан түү-
нэри-кунустэри тракторы
умуруорбанка молуыллар.
Маньаха хаһаайыстыбала-
рыгар наай быһымтынан
тиксэбит икис Т-150 трак-
торы туһаналлар. Оттон
бараналыыр, мһар-хомуйар
техника өттө бааһыналарын
кытта арендада бэрилли-
бит. Запчасты тийбэстэ
молуонтууһу Урукку ар-
гэнн-урбаны хомуйсаллар
да, илинлэх барьта кэлэ-
бара тонуур буолан киһи
туһанара да сүөгүн кэрнэ-
тэ.

Бэл дигтэр сыншанар,
аһьыр, сайыны күн уо-
туттан, ардахтан халха
бүөлэр сарайдарын толь
эркини төбөтөр көгүтэ
сыншанар өрүс салгына
көгүл күүлэйднэр бүөл-
бүт. Сийлэтэр сүрдөгшэр

баар үүтээнэрэгтэн наараларын хамтаагынгарын иддэ барбыгтар. Уолаттар туох эмит сайхал тагьстагьна, ыһылла сьтар тьмир араба бьыһьттан наадалахтарьан буллахтарьна кьлүктэрингэр эрэмизэглэр. Бигр Т-150-ган ураты техникалара эргэбит. Аны есуда ылан туһаньахтарьан бырыһьаньа улаханыгтан салгаллар Оюон кьабырар кьунэрин кьүтэллэр.

Бу нэдизлэгтэн сизэмни
ыһыны сагадһаллар.
Өтөнгө буоллахтарына,
уонча күнүөн ыһы үлэ
тин түмүктүөхтээхтэр.
Онуоха уматыктара тиниэ
рө саарбахтамыт. Баһы
лык атын хаһаайстыба
лартан бөрһөнүнэрэхпи
дир. Былырын 570 гек
тар сиргэ бурдук ыһыл
лыбыт буоллаһына, быһал
512 гектар сирн туһана
лар. Ол иһигэр 100 гек
тарыгар сэлэвинээн, он
тон атыныгар эбигэи ыһар
былганылаһтар. 200-чэ гек
тардаах баһыһыны сым
ылатта туһуораллар.

«Хомуур» бааһиний ха-
наайыстыба баялыга С.
А. Вахтанов бааһинайы-
нан барыны биһиринд,
отгон нэпээлпит уолатта-
рым «үбөтгэн күһайининэн
ыһылынныбыт» дигэн са-
наалаахтар. Ол гынан ба-
ран, туһааннаах үлэлэрин
толоргоо бигэтин турум-
муттара тылларыттан-эс-
түтгэн биллэр. Бааһинай
буолуохтарыттан биһир-
дэ хамнас ыбыттар. Ону
даҕаны үүһэс бэрилдипит
дотацияны үлэстивиттин.
Күһүн бурдук атыытыттан
хамнастандаахпыт, онуоха
днэри хайдах эмэт олоҕор
иннибит дэһэллэр.

Уолаттар ыспыт бурдук тарын аны күбүн тийбиз хомууоохтарыгар диэри тү бүктэргэ үтүө. Ол курдук олүү сирдэрин өрүс угуо ргунан, бэтэргэ энэри нэн кело сылдан сүөһү лэрин кыстыыр отун ба лэмнэхтөрүн наады. «Хо муур» хоһуун транторис тара хаймакка тахсар дьоо быһыагынан үхсүмэһаах тык үлэлиир саналаах баһыналарыгар хааллы лар.

У ЛУУСНА хортюппуй мунутаан 100 гектарга ололдулла сэлдэмбита. Ол улахан совхозтар эс-тиохтарин эрэ миннээзи сэлдартга эгэ. Онтон ололдуу нэнэ 35 гектарга дээр аччатыллыбита, собогох Эрлик Эрстинн аатынан совхоз ололдубута. Урут дээрэгыра сэлдэмбита Су-буруускый аатынан совхоз баатарыйан, бунатын ака-настаммыта, 50 гектардаах хортюппуйун сиригэр күөх мүнээбиннэ ыспыта.

Ол онугар Хатылыга «Кэнчэри» диэн хортупуу үүннэрэр баатынай таһааһыстыбата күөрэс гына түслүтэ. Үлэлэбитэ үһүс сыла.

—Совхоз эрдэхтэн хор-
туоншуй хаһаайыстыбаты-
гар үлэлзэн билэр-көрөр,
сатыыр дыһалам дин са-
наач тэриминитим, — диир
хаһаайыстыба садаһааччы-
та С. С. Яковлен. Кини
ол манһайгы тэрээһинэ
хайдах сабаларимытын биир-
тылыннан «утарсыл» диин-
латтыыр, — Салалта адьас
утары санаадаах этэ. Бары
сабаларимнарбар харгыста-
һарын таһынан, нэһилиэ-
һини «чаһыһынай бас «би-
ли» дииһинэн утары ту-
руорар мөөкүөрдөөхө.

Ол «утарсымы» даян тугу атэр эбитий? Вастатан, сүөлүнэн наайтан садалаан, атын баайга-дуолга тийэс кыһарыйылыны. Холбоор, хаһаайыстыбатын үһүс кинитэ сүөлүнэн наайын күн бүгүн да ыла илик эбит. Ону табаарыстыба директора В. В. Еринов киин табаарыстыбада биэр сыл дуогабардаах үлээлин киин баран, **болдусор** тии бэжэ аккаастаммытынан быһаарар. Семен Семенович буоллагына кинитэ бааһынай хаһаайыстыбатынан барарга сайбылыаннаа биэртин урдүнэн «үүһүнэн барда» дииллэрин сыһынанан ааһар. Махна арбитр буолбатах да киин, дуогабар аата дуогабар, бу тустаах киинти биэр сылын багас ото көрүүн сөбө.

Бааһынай өссө «түнтэ-
тиллэбэт сүрүн уонна ре-
зервнэй фондэлэр» дэ-
кэччилэри (скрипты,
бааһынаы, техниканы,
уонсайга хваалларыллыыч
сүөлүнү, сыгыны, саһы-
лы) ситэри түнтэти кэби-
рэр ордук этэ», — диэн бү-
гүн эра толкуйдаабах са-
наатын этэр.

— Оннук эбитэ буоллар, билиннги курдук, хэс биир-дин рабочайга 1,5 мол

солк, нэс ыһанна суох этэ
баар. Билиги бааһынайы
нан барарбыт сэдэна, 2-3
сыллаадыта, ханнаыстыба
сылы нэһэ-кууһа сотуллан,
өссө барыстаах түмүктээ
битэ. Ити—бинрэ, Икки
тинэн, баар бааһы-дуолу
олорчу пазыга бээрбин
буоллар, ылбыт дьонтон
дэстингэ, ылбытага кэп

● Реформа сыт

У Т А Р

төрүүтгээх буолуох этилэр. Билигин хайдахый? Нэһилээк кырдыраастарын, пенсионердары, ветераннары баһынайдар эһиги ылан көрөбүт-истэбүт, хааччыһабыт диин моой-арбаас сүктэрдилэр. Хаһаабы тэрийбиттэригэр, ойөөбүттэригэр «Баһынайдарыт» диин оһоһор уопсай муннаах тырыгар чугуһаппаттар. Хас эмэ сылдарга муһаһыммут баһыбыт дуолбүт сөрбөтүн, баһыга бариллибэккэ, таһыттан эрэ нөрө сылдар дьон буолан хаалдыбыт. Ити баһына, техника, бу бурдун, гүүлээх эһиги буолбатах диилэр. Бу—төрүт сыһа. Итинниктэринэн эстэрэ баһабыт коллективнай хаһаһыметыбаа ордуктаах баһыһаһыны уоскэта салгылар,—салгыыр Семён Семёнович.

50 гектардаах урунку хортуонпуй бааһынаытар киини чугаһаппаахтар. Ошон бастаан утаа совето бун 20-чэ гектар мээчи рог сиритэн ачатан, бэйэ тэ хорутан, күрүөлээн бааһына таһарыммыт. Уу харчытыгар хортуонпуйгэ аналдаах техниканы гос заказка бороодуукуеа туттарыах буолан «Ыһыгын нарбыт». Хортуонпуй бадыбаалын арендаһыт.

Семен Семенович «тым
тыллыбат, уопсайга хаал
быт фондаттан» бааһынай
дар эмиэ туһаныкхтаахтар
диир, олору пазыйын сорго
тун курдук көрөр. Онон,
холобур, уопсай гаражы
техникатын төлөбүрү, арен
дата суох туруоруохтук
пыйн дизи өйдүүр. Ону да
но, оннооҕор урут биир
олүүтэ өлө сындыбыт ра
бачайдара, механикатордо
ра тарахтан үүрөн моһуо
таан турбуттар. Ити эр
буолбатах, уматык чааы
наары техника көрдөөгө
дүнэ «эн бааһынайгы»
дизин акнаастаан мы

таллар.

— Билгин акционернай общественны эмиз ити «үлэһиллибэт Фонда» төрү түгөр тэрийэри быһаан наналлар, баара-суоҕа 40 ча киһини түмэн, Дьинэр ити Фондада озортон урты 120-ча киһи паяйдар эмиз баар эбээт. Оҥо бары акционернай обществото «Члээннэрэ!» буолуохтаахпыт, — диир Семен Семенович. Чааһынайынан баран үлэлиир да буоллар, ити «хаалларбыт» бааһыттан аҥаастанар санаата төрүт суох.

Бу киши эре савзата бул-
батах. Чазлымай бас билн-
лэх, кыра хайаайыстыбан
ни табаары огороччулар
армиялара хагыыр чичи-
лэннэ. Үгүстэртэн урутаан,
Семен Семенович тарзай-
нигэр барыстанмыкка хо-
лунар. Хөргүөшпүү 5
гектарга олордор. Бастагы
сылыгар сизмэтин хаач-
чымыгт. Иккисигэр, бел-
лырын, гектар ахсытан
65-70 центнер хөргүөшпүү.

С Ы Ы

эбэтэр валовойунан 15 тоннааны ылыыт. Быыл онту 17 тоннада тиердэр былааннаах. Кыһын икки төгүл хаар чыгыһыт, нуһом киллэрбит. Былырын «Хатылы» табаарыстыба сылы 17 мөл. солк. нэчөөсөөтөөх түмүстэбит буоллагына, кини «Канчээр» хаһаайыстыбага 13-төхсө мөл. солк. дохуот киллэриммит. Онтон «Ханнасыа» устан ылар, коллективнай хаһаайыстыбага буоларыныы 3-4 айга кэтэһин суох. Аны тарилыттан сана автомашинна уонна трактор ылыммыт. Үс киилээх дьөбүс хаһаайыстыба холугар бу кырата суох. Наайга ылыыт сүөһүтүн бородууксуйатын да кини мыйымат. Ааспыт сылга 3 тонна үтүү, 2 тонна эти туттарбыт. Быыл бу икки көрүнтэ 1-дүй

тоианы туттарар дуорабар-
дах. Оку ынах кытарал-
батынан биричиыналинр.
Хортуоппуйу мнар инэ
урукку улахан хаааыныс-
тыба кюннгр тийбэтэ,
да, үлэ квантэзһионээрнэ
ахтар. Ордук уматына
«эстар» үһү. Эт, үтү ыла-
лыта, баанына ис тас
үлэтэ техникага суох буол-
бат. Онон ити сылга 15-16
мөл. содк. дохуота туохха
да тук буолуо суогуу ма-
былар. Онон баанынай
пайга ылбыт сүһүтэ, ба-
ныната, сирэ-уота элбэх
оросуотуулар, көлөһүнү то-
дон бородуунсуулары бир-
эриннэр атуу уоһа наһи-
лизинньэ ити көстөр эрө
бааны-дуолу ааган килтэй
ордугургууруттан сонну-
лар. Кылаабанайа, наһи-
лизинньэбэ хортуоппуй—
иккэс кистэп—наадатын
тоһабулуур, итиннэ ма-
ныаха ысыгыта уопай-
дылаалаа кыһамны кур-
дук көрүлэригэр, онук
сывналлалырытар бадарар.

Дэ, итинник. Уруккута
совхоз рабочаһа, билгилэ

бийхынай Семен Семенович бүгүн буола турар со-
бытнелары олус чугастын
сэргэхтик ылынар, толкуй-
дуур, санаа быһар. Быйы-
та, урунку курдуу кыан
бизирбит тун нурдук гало-
роп рабочайтан буланын
атын кийин кытта көрсөт-
тим. Салгыы кини түмүк-
тээһиннэригэр, мунар-танар
бөлпүрүстэригэр олох-
рон табаарыстыба кылаа-
бынай бухгалтерын М. М.
Нванову кытта көрсөтө сы-
рыттым. Кини этинэ ман-
нык буолда:

— Паайы үлэрингэ баар балаһыанньаларынан салгытарабыт. Бастаган, онуоха табаарыстыбы уопсай мунньабын балаһыанньата баар. Онно түгэттиллэр уонна түгэттилибэт фонда дүһүннэр уопсай нитэриэһиэни салгытараан чөлүккү быһаарыллыбыттара. Үлэһиккэ ынах сүөһү уонна сылгы бэрилдэрэ быһаарыллыбыта. Арай табаарыстыбы нэһин төлөһөргө арыһах эдэр сүөһү уопсайга хаалларыллыбыта. Оттон техника өртүн этэр буоллааха, автопаркада улахан уонна сагы техникалар хаалларыллыллар. Арыһах ыраа трактордары соһор техникалаан паайга дүөртөлөтүбэт. Саһыллы киннэһэн көрөргө эмиз уопсай мунньах уураада, балаһыанньата баар. Биир-дүһүннэр көрөр үгүстөрө кыаллыбатынан. Баларга, ол эбэтэр ити техникада, ити саһылга табаарыстыбы рабочайдарын уонна балаһынайдар өлүүлэрэ баар. Онон табаарыстыбы анципернай обществода кубулулутумар буолла. Онон дүкмуоннаа, дьылабытын баайбытын дуолбутун төмөхтүү, аадына сылдыабыт. Ол түмүгүнэн хас биирдин кини акция ылыада. Акция дьэ ити «таһыттан эрэ көрө сылдыабыт» диир өлүүлэрэ (саһыл, техника) барыта сыанаада туран апыллан бэриллээ.

Сиргэ мошүүртгэ. Элбэх сүүлснээх өт ыһыһылаах сирдэртэн лээйгэ, дууһанан үлэрингэ сир бэрцэллэр. Оттон бааһынара, киһи үл-дэһилибэтин туһунаа улуус дьаһалтатын балаһыанньата тутуһуллар. Оҕоһуудуах сир-уоту, киһитэн ыһыллар бородууксуяны (бурдугу) киһиэхэ туһанар ордуга өйдөнөр. Вийиги курдук мураан сирдээх-уогтаах дойдуга сөптөөх техникалаах, идэтийбэн үлэлиир эрэ дьон туту аэо үүнэриэхтэрин сөп. Бааһыналарга рабочийдар да бааһынайдар да өлүүлэрэ баары мэлдьэһилибэт. Манин сыаллаан бары андоонердар бурдук эвенотун кытта дуосабар түһэрснэхтээхтэр. Бородууксуяа хайа эрэ бырыһыанын босхотуларга, оттон хайа эрэ бырыһыантын эвено баһата ытан туһаныа, ороскуоттарыан сабынарга, атын да аахсыяларыгар. Хайа, уонна эвено дохуогтаах буоллаҕына хамнастанна, пронаждествотын кэргэтинэ буолар.

Иван өрүттөр нэлэсэннэ-
ра дьа кунчаан буолан
таһыста.

● Реформа сытыы муннуктара

УТАРСЫЫ

төрүүтээх буолуох этилэр. Билигин хайдахый? Нэһилээк кырдыраастарын, пенсионердары, ветераннары баһынайдар эһиги ылаа көрөбүт-истэбит, хааччылабыт диир моой-арбаас сүктэрдилэр. Хааннаабы тэрийбиттэригэр, ойөөбүттэригэр «Баһынайдарыг» диир оһоһоор уосай муннах тырыгар чугуһаппаттар. Хас эмэ сылларга мунууммут баайбыт дуолбут сордогун, баайга бариллибиккэ, таһыттан эрэ көрө сылдьар дьон буолан хаалдыбыт. Ити баайына, техника, бу бурдук, гүлээх эһиэнэ буолбатах диилэр. Бу—төрүт сылаһа. Итиннэтэриһэн эстэрэ биллибит коллективной хаһаанметыбыаа ордуктаах баһыанниһаны үскөтө салгыллар,—салгыыр Семён Семёнович.

50 гектардаах урууку хортуюспуй бааһынаытар киини чуһапппатахтар. Ошон бастаан утаа совето бун 20-чэ гектар миччи рог сириттэн апатан, бэйэ тэ хорутан, күрүөлээн бааһына таһаарыммыт. Уу харчытыгар хортуюспуйгэ аналлаах техниканы гос-заказка бородуукуува туттарыах буолан «Ыһыгын нарбыт». Хортуюспуй бадыбаалын арендаласпыт.

Семен Семенович «тым тыллыбат, уопсайга хаалбыт фондаттан» бааһынаыдар эмиз туһаныахтаахтар диир, олору пазыйын совето тун курдун нөрөр. Ошон, холобур, уопсай гаражика техникатын төлөбүр, аренда суох туруоруохтаахын дизи ойдуур. Ону диино, оннообор урут биир олүүгэ өлө сыддымбыт рабачайдара, механизатордара гаражтан үүрэн мобууогтаан турбуттар. Итэ эрэ буолбатах, уматик чыалынаары техника нөрдөөтө бүгү «эи бааһынайгын» диир акнаастан ы

збэтэр заловойнуан 15 тоннааны ылбыт. Быыл онту 17 тоннада тиздэр былааннаах. Кыһын икки төгүл хаар чигээппит, нолуом килларбит. Былырын «Хатылы» табаарыстыба сылы 17 мөл. солк. нэчосоттоох түмүстэбит буоллабына, кини «Канчээр» хаһаайыстыбата 13-тахса мөл. солк. дохуот киллариммит. Онтон «Ханнасиа» устан ылар, коллективнай хаһаайыстыбаны буоларынны 3-4 ылга кэтинн суох. Аны таргылтаттан сана автонашинат уонна трактор ылыммыт. Үс киилээх дьобус хаһаайыстыба холугар бу кырата суох. Паайга ылбыт сүөлүтүн бородууксуулатын да кини ылыммат. Аспит сылга 3 тонна үтү, 2 тонна эти туттарбыт. Быыл бу икки көрүнгө 1-дн тоннаны туттарар дуорабардаах. Ону ынах кыстаралбатынан биричиэнэллэр. Хортуонпуу ыһар нэнэ урукку улахан хаһаайыстыба күүнүгөр тийбэтэр да, үлэ кээтээһиннээһин ахтар. Ордук уматыкка «эстар» үһү. Эт, үт ылааһыта, баанына ис тас үлэтэ техниката суох буолат. Онон ити сылга 15-16 мөл. солк. дохуот тухха да тук буолуо суоһун аабылар. Онон баанынай пайга ылбыт сүөлүтэ, бааныната, сирэ-уота элбэх ороскуотууна, көлөһүнү төбөн бородууксууһуна биэрэрин этэр уонна нэһилигиниң ити көстөр эрө баайы-дуолу ааһан кэлтэй ордугургууруттан соннуулар. Кылаабынайа, нэһилигиниң эбэ хортуонпуу—иккэс кистэп—наадатын тоһоболуур, итиннэ маннаха ылыстыта уопсай дьылаата кыһанына курдук көрүлэлэргэр, онук сыналалларга бадарар.

Дэ, итинник. Урумуута совхоз рабочаһа, билгит

уопсай муниах уураада, бааламнаньата баар. Бирдинлээн көрөр үгүстөргө юмалдыбатынан. Баларка, ол эбатар ити техникада, ити саһылга табаарыстыба рабочайдарын уонна бааһынайдар өлүүлэрэ баар. Онон табаарыстыба акционернай обществыда нүбүлүттүлүр буолла. Онон д. кумуоннаһа, дыалабайтын баайбытын-дуолбутун төмөхтүү, аэбына сылдыбыт. Ол түмүгүтүн хас бирдин киһи акция ылыада. Акция дьэ ити «таһыттан эрэ көрө сылдыбыт» диір өлүүлүр (саһыл, техника) барыта сыанада түрэн аарыллан бэриллизэ.

Сиргэ мокуүөргэ. Элбэх сылдыах от ыһыһылаах сирдэргэн пайыга, дууһанан үлүөрүнүгө сир бэриллар. Оттон бааһынаада, киһи үлэһилибэтин туһунаа улуус дыаһалататын баалаһыаньата тутуһулар. Оноһуулаах сир-уоту, киһитан ыдылар бородуужуһаны (бурдугу) киһиһээн туһанар ордута өйдөнөр. Вийити курдук мураан сирдээх-уогтаах дөйдуга сөлгөөх техникалаах, идэтиһэн үлэһир эрэ дыон туту аэо үүнэриэхтэрин сөл. Бааһыналарга рабочайдар да бааһынайдар да өлүүлэрэ баари малдыһылибэт. Манин сыаллаан бары акционердар бурдук эвенотун кытта дуосабар түһүрүлүтээхтэр. Бородуужуһа хайа эрэ бырыһыанын бөсхө ыларга, оттон хайа эрэ бырыһыантын эвено байата ылан туһаныа, ороскуотурун сабынарга, аттан да аахсыларыгар. Хайа, уонна эвено дохуогтаах буолабына хамнастаныа, промышленностотын кэматиннэ буолар.

Ииир өрүттөр нэлсээннэрэ дьэ итинниһи буолан табыста.

С. СМІРНІКОВА.

В. НИКИФОРОВ.

С. СМЕРНИКОВА

БАҢАТАЙДААБЫТ СЫЛЛАРЫМ

Ол эрэсэри пионерскай тарилга сүрүн сорулгана, бу ахтыбыттан көстөрүн курдун, овозор билинээ-корүүгэ, сатабыллары, дьон-дурдары батылынырга, бары өртүнэн сайдарга байдарин дьулуһууларын күөргөһүнн этэ. Баһаагаагын мэлдьи ону эрайыллара.

Дружина оройуонабы
слетарга сым ахсын бас
тыра. Сакмай улах
ситийибитини пионер
сай дружиналары Бүтү
Союзтабы көрүүгө бас
таанымыт буолбута. Дру
жина Бүтүн Союзтабы
пионерскай тарилга кин
сэбиэтин Болчуотун киингэ
тигэр (герой-пионердар, о
йонгор Мечы Голников, аат
тара сурдублут кинигэ
тигэр) кизлерилибита.
Үлэбит бүтүннүүтэ—
«Түөрт үлүгэй кини» охс

Фермер бухгалтериятын азбука

5. Пенсионнай сулууса управлениетыгар отчуоттааһын бэрээдэгэ. Пенсия

Бааһынай хаһаайысты- балара Пенсионнай су- лууспа — Департаментыгар сыллаабы дохуоттарыттан 5 бырыһыанын пенсион- най страховый усунуоһу төлөөһүнүгэ биэрэллэрин уонна анал, олохтомму отчуот форматынан ол туһунан отчуоттоохтаахты- рын туһунан Саха Респу- бликатын Президенин 1994 сыллаабы кулун ту- тар 9 күнүнээҕи Ыйаары- нан биэргэммит Бала- ыһыаннаа баһаарыллар.

Онон, бу Балаһыаннаа- да олобуран, улуустаабы пенсионнай сулууспа уп- равлениетын уонна бааһы- най хаһаайыстыбаларын икки ардыларыгар юриди- ческай төрүөтэ үөскүүр сыйыаннаһылар, отчуот- тааһын уонна эппиэттэс боппуростарыгар тохтуо- дун.

Ыам ыйн 1 күнүнээ- ҕи туругунан улууспа 286 бааһынай хаһаайыстыбата регистрациланна, 3 ха- хаайыстыба үлэтин тохто- то. Ааспыт снл хаһаайыс- тыбаннай үлэтин түмүгүн 222 бааһынай хаһа- айыстыбата отчуоттоохтаа- ҕыттан снл бу бастакы кварталын иһинэ (кулун тутар 31 күнүнэ, эбэтэр Балаһыаннаа олохтом- мух болдьоххо, 201-рэ от- чуоттаата, 21 бааһынай хаһаайыстыбата отчуотун түһэрбэтэ.

Отчуоттаабыттартан 34 хаһаайыстыба снлы но- чоттоох түмүктээтэ, онон страховый усунуоһу тө- лүүртэн босхолоһо. До- хуот киллэрбит хаһаайыс- тыбалартан 6312 тыһ. солк. страховый усунуос төлөнөрө аарыллына. Ити аата дохуоттара 126241 тыһ. солк. тэҥнээр. Ма- ныаха 29 хаһаайыстыба усунуоһу төлөөһүн олох- томмут болдьохун тутуста- та, итинэн муус устар 1 күнүнээҕи туругунан кэ- стөөх хаалла. Бу нэс 900 тыһ. солк. тэҥнэстэ.

Бу бааһынай хаһаайыс- тыбаларын салайааччыта- рын, учуонка-отчуоттас-

ка эппиэттир үлэһиттэ- рин тэрээһинэ, денсепи- алинэти суохтарыттан та- хаарыллына. Управленио усунуоһу хомуйууга эппиэттир үлэһиттэрэ ыйыллыбыт болдьоххо, үс ый устата, сорох бааһы- най хаһаайыстыбаларын салайааччылары, олох- тоох нэһилиэк дьаһалта- ын үлэһиттэрин иһтэ угуһаахтык, тулуурдаах- тык, хастыыта да сирэй көрсөн, боппуросту тарйа сатаатылар да, ол болдьом- того ыйыллыбата, сорох- сороһор өлүргэнигэ тии- йэрэ өйдөмүт. Министара салапта — бааһынай хаһа- айыстыбаларын уонна ик- килэр ассоциацияларын салайааччылар — бу боп- пуростартан төрүт да та- ҕа туттара эмиз баар, Арай бу кэли Сыйаһаа ассоциация председатели Н. Д. Собакин биллэр тарйа үлэни ыйыста.

Аны отчуоттааһынга быһаччы ханнык прдэбил- лэр туралларыгар тохтуо- дун. Бастакытынан, бааһы- най хаһаайыстыбатын са- лайааччыта ааспыт снлыга ылыбыт дохуотун туһунан үүммүт снл тохсунуугун иһинэн государственнай нолуок инспекциятыгар балансовой отчуотун тут- тарар, пенсионнай страхо- вой усунуоһунан хабыл- лар дохуотун биэргэттэ- рэр. Бу усунуос дэ ол эрэ кэнигэ аарыллар уонна ол суума 807001 снечка көһөрүллэр. Маны туһулаан отчуот тутта- рыллар.

Иккиннэ, отчуоттаа- һын уонна ити аарыллы- быт усунуоһу бу 807001 снечка көһөрүү болдьо- дун, бэрээдэҕин туһунан, Өскөтө хаһаайыстыбага от- чуот, аахсы тохсунуу ый иһинэн быһаарыллы- бакка хаалларына, ону олунуу ый иһинэн, эбэ- тэр бүтэһик кулун тутар ыйынан болдьохон отчуот- тааһынын уһаттарар сыйа- быһыаннаа түһэриллэх- тээх. Бу Балаһыаннааан көрүллэр, ол эбэтэр отчуо-

ту огорорго үс ый бэрлэ- лэр уонна отчуоттуу, но- бөрүүлүүн кулун тутар 31 күнүнэ болдьох бүтэр.

Усунун, отчуоттааһын уонна усунуоһу төлөөһүн ити быһыллыбыт болдьох кэнигэти оҥоһулуннахты- рына, Балаһыаннааа ыйыллар кыһарыйар дьа- ҕаллар туттулаллар: от- чуоту хойутатын иһин аа- ҕыллыбыт усунуос 10 бы- рыһыаннаан ыстараапта- нар: муус устар 1 күнүгэ- тэн ыла 807001 снечка киирбэтэх страховый усу- нуостан күнүн ахсын 0.5 бырыһыаннаан пеня аа- ҕыллар.

Бастакы холобур. «Жер- гин» дин бааһынай ха- хаайыстыбата (салайааччы Н. Н. Жергин) отчуотун тохсунууга түһэрбэтэ. Тө- лүүр усунуоһа 80180 солк. аарыллыбыта, Муус устар ый устата төлөөбө- төөр ити сууматтан 30 хонукка пеня аарыллан 12020 солк. тэҥнэспитэ. Ол хаһаан усунуос төлө- нүөр дээр «эссе улаатан иһнээ. Иккис холобур. «Үүнүү» бааһынай хаһа- айыстыбаты (И. В. Горюхов) отчуотун муус устар 7 күнүгэр туттарбыта. От- чуот болдьохун тутустата- рын иһин 180245 солк. усунуоһуттан 10 быры- һыаннаах ыстарааба — 18024 солк. Аны усунуо- ҕа өссө да төлөнө иһин, ити аата эмиз 30 күнүгэ пеня аарыллан 27036 солк. ыстараалтанар уон- на хас төлөммөтөх кэни- ки күнүгэ киирэн аарыл- лан иһнээ. Үһүс холобур. «Нулаада» (М. С. Седали- цев) уонна «Вурдук» (В. Н. Ефремов) бааһынай ха- хаайыстыбалара 1993 сыл- лаабы отчуоттарын түһэрэ, ахсаан огоро иһинтэр. Бу хаһаайыстыбаларга ити уо- ҕо ааттаммыт икки суол кыһарыйар дьаһаллар тут- тулаллар. Төрдүс холо- бур. «Искра» (С. Л. Ту- рантаев уонна «Чыыма» (В. Г. Габышев) хаһа- айыстыбалара төрүдүккэ- риттэн, 2-3 сылларыттан

ыла отчуоттааһынтан нуо- та көтө сылдьаллар. Бу түбэлтэ кыһарыйы бэ- рээдэгэ маннык отчуоттаа- батах сылларыгар бааһы- най хаһаайыстыбатын бы- һытынан үлээбэттири- гэр үлө стаһын биэргэ- тэр ысырааппаны биэрэ- тэн туттууу, бааһынай хаһаайыстыбатын быһы- мынан салгы үлэтиллэ- рин тохтотор туһунан (ус- таабы тутустатахтарын иһин) улуус дьаһалтагы- гар туруорсуу, эбэтэр моҕкурууттааһыны ыт- тар дьаһал ылларымы.

Бааһынай хаһаайысты- балара отчуокка өссө наһааҕары учуоттоох- таахтар: кинилэр тарйа- ллиһиринэн даһаны устаа- бынан көрүллүбүт тыа ха- хаайыстыбатын бороһуу- суйатын огороһа таһаары- ны хааччылаахтаахтар. Оттон устааппа көрүллү- бүт эрэ түбэлтэ коммер- ческай, өгөнү огоруу үлэ- тинэн дьарыктанар бы- раалтаахтар, ону даһаны, сыллаабы киллэрэр до- хуоттарыттан ол асарыт- тан лаппа кыра бырыһыа- нын ылар эрэ буолларына. Холобур, бу түбэлтэ, до- хуот 60 бырыһыана тыа хаһаайыстыбатын боро- дууһууһатын батарыттан киирдн, итинэ 5 быры- һыан ууруллар, оттон атынтар коммерсияттан, эбэтэр хааччылааттан киирбит өртүгэр 28 бы- рыһыан уонна төлөммүт хамнаска үлэһиттэн 1 бы- рыһыан ууруллар. Ман- нык балаһыаннааан «Се- йлык» бааһынай хаһа- айыстыбата (В. П. Пудов) отчуоттаата. Ол тынан ба- ран тыа хаһаайыстыбатын өртүгэр ноҕооттоохтун үлэ- лээтэ. Өскөтүн коммер- ческай үлэһин дохуот кии- ринэ 50 бырыһыантан ор- то да, бааһынай хаһаайыс- тыбатын быһытынан ре- гистрациланан тохтоул- лар, ол оннутар атын фор- малаах тарйилин үөскө- тиллэр уонна усунуос кэ- мэйэ толору 28 бырыһыа- нынан, итинэ үлэһит ту-

баһыаннаах хамнаһыттан 1 бырыһыаннаан тутуллара олохтоһуохтаах. Онон от- чуот да — бу дьын-чакчы бааһынай хаһаайыстыбата буолары итинэ кини дьа- ранын биэргэтэр туһунан докумуон. Онон снэрдээ- тэххэ, бу тэрэһин боппу- руостары ити «Сайлык» «Искра» уонна «Сутуруо- лаах», о. д. а. хаһаайыс- тыбалар өссө да чуолкай- дыахтаахтар.

Отчуот өссө тугу чуол- кайдыахтааһы? Вастатан туран, улуус дьаһалтатын быһаарытыгар киирбит, тарйилин саһана баар чи- лэһинэр састааптарыгар уларыһылылар. Бу ордуу үлө стаһын биһиги өртүбү- түтүн ысырааппанан би- эргэттигэ төрүт докумуон буоларынан суолталлаах. Бу туһулуур ысырааппа- ката суох үлө стаһа аарыл- лыбат. Онон пенсионны ана- тымыга, эбэтэр хаттаан аах- тарымыга ити биһи бастакы уочараттаах сүрүн доку- муон буолар. Манны даһа- тан эттэххэ, биһиги баа- һынай хаһаайыстыбалары- гар чилиһинэрин тас өртү- нэн үлэһин «наймылаа- мыт» дьон боппуростара аһаас турар, өйдөмүт үгүс. Отчуокка ол туһу- нан биһи да хаһаайысты- ба көрдөрбөтө. Оттон най- мылаан үлээбэттирэн 28 бырыһыан уонна үлэһит ылар хамнаһыттан 1 быры- һыан страховый усунуос төлөнүөхтээх дьон Бала- ыһыаннааа чуолкайдык ыйыллар. Маннык үлэ- ҕинэр дьон үлэҕэ станта- рын эмиз управлениаан бэрлэр ысырааппа эрэ туһулуура умнуллуу суохтаах. Бу чуолкайды- ҕыны түмүктээтэххэ, от- чуоттан бааһынай хаһа- айыстыбатын чилиһэ уон- на наймылааммыт үлэһит пенсионны аһаһыта уон- на хаттаан аахтарыта быһаччы тутулуктанар.

Соһуонга этиллэринэн, бааһынай хаһаайыстыба- тын чилиһэ, наймылаа- мыт үлэһит пенсионны аа- ҕыллыта кинилэр сыл- лаабы дохуоттарыттан та- хаарыллар. Дэ отчуоттар ноҕооттоох хаһаайыстыба чилиһэ бааһынай хаһа- айыстыбатыгар үлэһин иһ- нинээҕи ааспыт сылларын үлэтин орто хамнаһынан

пенсиятын дьаһалатын огортороругар тийэр. Кыра дохуоттаахтар эмиз маннык балаһыаннаа түбэлтэлэр. Бу кэлин пен- сия дьаһалатын огорторуу- га, ааһыма ханнык прдэ- биллэр тураллара чуол- кайдына. Ол курдук, пен- сия аһаһытыгар уонна хаттаан ааһылытыгар пенсионнай страховый усу- нуоһу сөптөөх кэммэйинэн төлөөбүттэргэ эрэ пенсион- най дьаһалалара толорул- лар.

Ааспыт өртүгэр биһи- гиттэн 40 бааһынай хаһа- айыстыбатын чилиһинэр- гэр үлээбэт сылларын туһулаан ысырааппа ба- рилиһитэ. Бу үксэ пен- сияны хаттаан аахтарыта оҥоһуллубута. Хаттаан аахтарыта төрүт доку- муонунан хамнаас ысы- рааппаны туттубуттара. Дэ ол иһин ноҕооттоох- тун үлэһит бааһынай хаһаайыстыбаларын чи- лэһинэрэ пенсионнарын үр- дэттэрбиттэрэ.

Биһиги докумуоннары хаттаан огоруу барыада. Онон снбэстээн, бааһы- най хаһаайыстыбаларын пенсионердарын туһаһы- ҕар этии киллэрбит. Ол эбэтэр бааһынай хаһа- айыстыбаларыгар туттуллу- бут сыллаабы хамнаас нэ- мэйиттэн 5 бырыһыанын пенсионнай страховый усу- нуоһу көмүл өртүгүн кил- лэрэри. Отчуоттар эрэ до- кумуону толорууга иһин- гэс суох буолуоҕа.

Түмүктээн эттэххэ, баа- һынай хаһаайыстыбалар баар соһуоннарга, нис- рукциларга, докумуонна- ра, отчуоттарга бол- ботолоохтук сы- Һыланнаһаллара наада. Балары күрүөһүдүү, эба- тэр уһата-кэһэтэ сатааһын үтүгэйгэ буолбатах, төг- төртүгүн, хаһа да өртүгэр- гэ, кылаабынаа, түс ба- ҕада мэйиһи эрэ үөскэтэр. Онон даһаны, бу үөһө өй- дөтүһа, баһаарсыһа сатаа- бы пенсионнай сулууспа Департаментын үлэтин ре- гламентыгар Балаһыаннаа- ҕа сөп түбэһиннэран от- чуоттууллара, аахсаллара, докумуоннаһаллара наада.

А. ФИЛИППОВ, улуустаабы пенсион- най сулууспа управ- лениетын начальни- ҕын солоһунааччы.

1994 сылга улуус техник-осеменатордарын куоталаһыларын усулуобуйата

Эти, үүтү үөскэтэр итинэ- нэ онуоха хайыскалаах сүөһү үөрүн үөскэтэр, ынах кытаралаһынын таһаарбат, үрдүк кылаастаах аһыыр оуустары кизиник туһанар иһинтэн уонна техник-осе- менатордар үлэһин маас- тарыстыбаларын үрдэтэр сыалтан маннык куотала- Һына усулуобуйатын биэр- гэтэрэ:

Учуоттаналлар:
— снл түмүгүнэн снэмэ- лээбит ынахтарын уула- Һыла (90 бырыһыантан үрдүк буолуохтаах);
— снэмэлээбит ынахтан Һыраһы ылы (85 быры- Һыантан үрдүк буолуох- таах);
— снэмэллэр пууннары бары көрдөбүгэ эппиэт- тири Һына үлэһитин.

— аһыыр оууһа суох үлэ- лээн ууланнары бары- Һыанан үрдүтэ.
КЫАНЫЫЛААХТАРЫ ВЭЛИЭТЭЭНИН

Коллективнай хаһаайыс- тыбаларга (100-тэн аһбөх ынахтаахтарга)
Бастакы мнэстэни ыл; Һына 500 тыһ. солк.
Иккис мнэстэ буолуонна 400 тыһ. солк.
Үһүс мнэстэ аһбөх 300 тыһ. солк.

Бааһынай хаһаайысты- баларга уонна чааһынай ыаллар ынахтарын снэмэ- лээччилэргэ
Бастакы мнэстэни ыл.

Һына 400 тыһ. солк.
Иккис мнэстэ аһбөх 300 тыһ. солк.
Үһүс буолуонна 200 тыһ. солк.
Хос быһаарыны:
Бу күнүгэ улууска манар сүөһү аһарык кэ- рингэ эрэ төрөтө, ол эба- тэр 2200-чэнэ ынах. Ити быһырымыҕы бу кэмнээҕи- тээбэр 100-чэһээн аһыах. Сүөһүнү саптарымы уонна снэмэлэһин тэрэһинэ олох малтөх. Биһигитэ баара суоҕа 250-ча, ол иһинтэн искусствениай снэмэлэһи- нинэн 202 ынах снэмэлэ- нэ. Бу буоһатыллаахтаах

сүөһү 6 бырыһыаннагар эрэ тэҥнээр.
Улууска племенной үлэ, ынаҕа искусствениайдык буоһатымы үс сылтан бэртэх малтөтүллэ сырытта. Ити биллэр-көстөр сабыдыал- лаһна. Ону үөһа аһалыд- лыбыт сыһыһарадар көр- дөрөллөр. Быһыл улуус үрдүнэн 20 техник-осе- менатор үлэһитэ, кинилэр 1200 ынаҕы искусствени- най снэмэлэһининэн хабыахтаахтар. Нэстөрүн курдук, иһинтэн 16 быры- Һыана эрэ снэмэлэһинэ. Оттон хаһа бу үлэҕэ утум- наахтык ысыбыт сндрэи

гар балаһыаннаа буһатын аһын. Холобур, «Манда- баайы» таһаарыстыбага Манда быһырымын үлэ эмиз тэрээһиннээхтик ыы- тыллыбата. Ол түмүгэр баһыл ынах 80 бырыһыан төрөтө. Хаһаайыстыба бу сылга 100-тан таһа ынаҕы Һа хайымы-үйэ снэмэлэттэ. От- сарбэхтаммат. Онуоха тон Хатылыга, Болотого, биһи бастаан дьаһалланан Арылааахха, Бахыта уон- на «Мугудай» сыһыта та- Һааһа буоһатымы оу тэрээһиннээхтик ыы- Һа буолуоҕа.

снл хойутуур, ороһулааһын маасһабы. Хаһаайыстыба- лар сүөһү ынаһыныгар, үүтү ынаһыны сүүһэри- лэрэ улахан. Ону үксэ курдук, анардастыы аһы- лык, от суоһунан быһаар- Һыта буолаллар.

«Сүөһү иһиниттэр пле- менной үлэ туһунан» Со- Һуон ылаһылыта бала- Һыаннаа тосту көһөрүү- Һэ төртүгүнэн буоларыгар снэрбэхтаммат. Онуоха таһаарыта, Болотого, биһи бастаан дьаһалланан Арылааахха, Бахыта уон- на «Мугудай» сыһыта та- Һааһа буоһатымы оу тэрээһиннээхтик ыы- Һа буолуоҕа.

Улуус племенной үлэҕэ отдела.

